

Sa Bhearna Bhaoil

Léirmheas le Seosamh Ó Cuaig

Is fada ó fuair mé an oiread sásaimh as leabhar is a fuair mé as leabhar nua Chormac Uí Chomhraí “Sa Bhearna Bhaoil”. Is mór an pléisiúr í a léamh. Cuntas mion atá inti ar an réabhlóid a tharla i gContae na Gaillimhe idir 1913 agus 1923.

Fear óg é Cormac Ó Comhraí ach tá grinneas agus breithiúnas ann nach mbeadh i riadaire a bheadh i bhfad níos sine ná é. Maidir lena chumas taighde ná bí ag caint. Chuirfeadh sé an scríbhneoir óg Gaeilge eile, Aindrias Ó Cathasaigh, i do cheann. Duine ar bith a rinne beagán taighde ariamh chuirfeadh an cartadh atá déanta ag Cormac anseo scáth agus iontas air.

Chaithfeadh sé gur bean fhoighdeach atá pósta aige, mar is léir gur chaith sé uaireanta agus laethanta fada i leabharlanna in Éirinn agus i Sasana agus é ag ransú cáipéisí stáit agus foinsí eile eolais. Ní bheadh manach i gCluain Mhic Nóis fadó leath chomh dúthrachtach leis.

Cúlra Poblachtach atá ag Cormac Ó Comhraí ach is maith a thuigeann sé go mbíonn dhá inseacht ar gach scéal. D’aithneofa air go bhfuil sé bródúil as laochra na saoirse ach níl sé dall ar a gcuid duáilc. Tugann sé creidiúint do dhaoine ar an taobh eile i gcás ar bith a raibh sé sin tuillte acu. Go

deimhin thiomnaigh sé an leabhar dá chlann, dá mhuintir agus “do dhaoine maithe cuma cén taobh lena mbaineann siad.”

Is maith an chomhairle a chuir sé ar a bheirt mhac óga agus é ag súil go léifidh siad an leabhar amach anseo. “Tá ceacht amháin le foghlaim as an leabhar seo, a bhuachaillí,” ar seisean, “sé sin nach bhfuil daoine dubh ná ban. Tá siad riabhach. Bígí san airdeall má chloiseann sibh aon duine riamh ag tabhairt freagra simplí ar rud atá casta.”

An té a bheadh ag iarraidh léargas doimhin a fháil ar an réabhlóid i gcontae na Gaillimhe níl beart ab fhearr a d’fhéadfadh sé a dhéanamh ná trí leabhar a léamh as cos i dtaca—an leabhar seo, “Mise” le Colm Ó Gaora agus “*Land and Revolution: Nationalist Politics in the West of Ireland*” le Fergus Campbell.

Is maith a thuigeann Cormac nach féidir an t-ábhar atá faoi chaibidil aige a scaradh óna cathanna talún a troideadh

Ag seoladh an leabhair Sa Bhearna Bhaoil bhí, ó chlé, an t-údar, Cormac Ó Comhraí, Pádraig Mac Donncha as Cladhnach, an Cheathrú Rua agus Seosamh Ó Cuaig as Aill na Brún

sa gcontae an uair sin, agus roimhe sin, ón aicmeachas, ón traidisiún agus ón mbochtaineacht. Thug sé faoi deara go soiléir go raibh gaol ag go leor de na réabhlóidithe le chéile. B'amhlaidh an cas sna Sé Chontae lenár linn féin. Léigh mé in áit éicint cheana gur 300 clann a bhí sna Sealadaigh.

An Eaglais

Tugann sé léargas maith ar dhearcadh na heaglaise idir 1913 agus 1923. Go deimhin shíl mé luath go leor gur fear a bhí in Cormac a bhí ag smaoineamh ar a dhul le sagartóireacht é féin, bhí an oiread sin tagairtí aige do shagairt a rinne a gcion ar son na saoirse. Bhí beagán amhrais air gur faitíos a bhí ar chuid acu go gcaillfeadh an eaglais smacht ar an bpobal ach ní cosúil gurbh shin é a spreag an chuid ab fhearr acu. Ar ndóigh ba iad na sagairt óga ba mhó a bhí i gceist tríd is tríd. Maidir leis na heaspaig, bhí a bhformhór mar a bhí siad ariamh i stair na hÉireann.

Dúirt Máirtín Ó Cadhain uair amháin gur dhóichí gur cogaí cathartha ar fad a bhí againn in Éirinn ó thús aimsire. Bhí cuid againn ar son Naomh Pádraig agus cuid againn ina aghaidh. Bhí muid ar an dá thaobh aimsir na Lochlannach, aimsir na Normannach, le linn Éirí Amach 1798 agus ar ndóigh i rith na haimsire atá i gceist anseo. An uair na mheasa ar fad muid ná le linn Chogadh na gCarad, mar a tugadh go fánach air.

Ar an RIC is mó a bhí gráin an chuid is mó den tréimhse atá i gceist sa leabhar, cé go raibh corrdhuine fiúntach ina measc freisin a chuaigh go mór i gcontúirt ag cabhrú leis na hÓglaigh. Ná déanadh muid dearmad ach an oiread go ndeachaigh os cionn seachtó iarsaighdiúir as arm na Breataine a rugadh i nGaillimh isteach san RIC idir 1919 agus 1920.

Ní bhíonn Cormac taobh leis na cáipéisí oifigiúla uair ar bith, cé gur ar na cáipéisí is cóir leabhar maith staire a bhunú. Chonaic sé ón tús go bhfuil tábhacht thar na bearta le béaloideas agus le cuimhne na ndaoine. Sinne a bhfuil aithne againn ar Chormac tá a fhios againn nach bhfuil fear níos fearr ná é le dhul i measc an phobail ag cur feola ar chnámha an scéil.

Fear séimh, mín, macánta é. Bíonn sé buíoch i gcónaí as an mblúire eolais is lú a roinntear leis. Ach an oiread le daoine cumasacha chuile lá ariamh, tá umhlaíocht sa bhfear.

Tá scéalta barúla anseo is ansiúd tríd an leabhar, bíodh is nach mórán grinn a bhí i gcuid acu nuair a tharla siad. Caithfidh mé a rá gurbh éigean dom féin gáire a dhéanamh faoin lá ar thóg na Dúchrónaigh múinteoir Gaeilge agus ar chaith siad i loch é. Chuile uair dá sroichfeadh sé an bruach

Sa Bhearna Bhaoil

Gaillimh 1913–1923

Cormac Ó Comhraí

Clúdach an leabhair

shádh na *Tans* amach le maide aríst é.

“Say tá sé now,” a deiridís.

Inniu féin, tá daoine i ngluaiseacht na Gaeilge a mbeadh an-fhonn ort folcadh maith a thabhairt i loch dóibh.

Cuntas Géar

Níl cor ná car dár chuir Óglaigh na hÉireann díobh sa gcontae nach bhfuil cuntas orthu sa leabhar seo. Tá inseacht na n-óglaigh ar chuile luíochán ar fáil anois ach is mór an tátal atá le baint i gcónaí freisin as na cuntais a scríobh giollaí na hImpireachta.

Duine ar bith a rinne gníomh fóna i gCogadh na Saoirse i gContae na Gaillimhe tá aitheantas faighte aige nó aici anseo. Is mór an trua ar bhealach nach bhfuil ainmneacha na ndaoine céanna in innéacs, sin agus na bailte agus na sráidbhailte atá luaite. B'fhéidir gur ceapadh go raibh an leabhar toirtiuil go maith mar bhí sí. Tá freisin. Maidir le slacht, cruth agus pictiúir, tá gnáthchaighdeán Chló Iar-Chonnacht le feiceáil aríst. Is leor sin. ○